

ФЕТХУЛЛАХ ГЮЛЕННІҢ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚОРҚЫНЫШ, ҮРЕЙ, СЕНІМ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Б.Б.Арынғазиева
М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент қ.

Қазір Елбасымыздың өзі ұсынып, үкімет түзген «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында халқымыздың орасан мол мәдени мұрасы, сондай-ақ әлемдік ғылыми ойдың, мәдениет пен әдебиеттің үздік жетістіктері қордаланып, зерделенуде. Осылайша жинақталып, зерделеніп жатқан мұралардың ішінде шығармашылығы ғаламдық ғылыми ойдың дамуына үлес қосатын, түркілік ұлы ойшыл – *Фетхуллах Гюленнің* шығармашылығы тек мұсылмандық Шығыс әлемі ғана емес, бүкіл дүниежүзі халықтарының дүниетанымына, рухани өмірінің барлық салаларына (дініне, философиясына, моральдық-этикалық және құқықтық ілімдеріне, әдебиетіне, поэзиясына, тәлім-тәрбиесіне және т.б.) ықпал етеді және теңдессіз руханияттық құндылықтардың сақталуына негіз бола алады. Фетхуллах Гюленнің діни-дүниетанымдық көзқарастары осы ғылыми мақалада тұңғыш рет қазақ тілінде ғылыми айналысқа түсіп, философия тарихы тұрғысынан зерделеніп отыр.

Біз жаңа ғасырдың, яғни, үшінші мыңжылдықтың сегізінші жылында тіршілік жасап келеміз. Сондықтан да «XX ғасыр бізге несімен танымал болды?» деген сұрақтың төңірегінде әлі талай ойлардың туары сөзсіз. XX ғасырда барша адамзатты дүр сілкіндіріп, нешеме ғасырлар бойы каншама ұрпақтардың жинақтаған гуманизм мұраттарына шүбә келтірерлік және де ақыл-ойға деген сенімді жоғалтарлық, адам бойына қорқыныш пен үрей сезімін ұялатқан екі дүниежүзілік қантөгіс соғыс болды. Сол жылдары соғыс адамзаттың саналы тарихының жолсерігі сынды болып кеткені баршаға белгілі. Бірақ, соңғы соғыстар ауқымы, келтірген зардабы, қатысушылардың көптігі мен олардың әлемдік саясаттағы алатын орнына қарай тым жойқын соғыстар болды деп айта аламыз.

XX ғасырға дейін адамзат ара дүркін болып тұратын қақтығыс, жанжал, соғыстарда жеке бір халықтарды және жеке мәдениеттерді жоғалтып алатын, бірақ жалпы алғандағы

адамзат тарихы ары қарай жалғаса беретін. Ал, XX ғасырдың екінші жартысынан бастап соғыс мәселесі жергілікті мәселе болудан қалып, бүкіл адамзаттың, қала берді – Жер шарының тіршілік ету мәселесі ретінде жаңа тұрғыдан көрініс тапты. Қазіргі көпшілікті қырып жоятын қару-жарақтар – бұрынғының біреуді, ары кеткенде – бесеуді ұрып жығатын сойылы емес, бүкіл адамзатты жоқ қылып жіберердей қатерге апарарлық күші бар сұмдық.

Ғаламшарлық мәселелердің дүниеге келуі үшін адамзат ең алдымен өзінің қолынан жасап шығарылған дүние – техникаға «қарыздар», өйткені ол жаппай қыру қару-жарақтарының жаңа даму деңгейіне, қоршаған ортаны ластаудың қосымша көзіне және т.б. айналып отыр. Бірақ біздің ортаға қойған мақсатымыз – қазіргі таңдағы адамзаттың басындағы бәленің бәрін техникаға жаба салу емес, осы қиын да күрделі әлемде қоян қолтық бірлесе өмір сүру жолын табуға ат салысу.

Зұлымдық, жанжал, қырғи қабақ, теке-тірестік әлемге тек адам, оның іс-әрекеті, қажыр-қайраты арқылы ғана жол табады. Қақтығыс-кикілжінің көзге көрінбейтін терең тамырлары бар, олар себеп пен салдардың күрделі, шым-шытырық байланысынан, өмірлік заңдылықтар мен шынайы сенімінің күш-қуатынан нәр алады. Сол сияқты мейірімділік те, бейбітшілік те, келісім де, сүйіспеншілік те адам арқылы осынау өмірге орнығады. Жер бетіндегі адамдар әлемінде болып жатқан барлық оқиғалар үшін тек адам баласы жауапты.

Халықтардың абыройын қашыратын, оларда қорқыныш пен үрей тудыратын әрі өздерін агрессия, зұлымдыққа қызмет көрсетуші ететін соғыс сынды зұламет әлемді де, адамдарды да тоздырып, рухани кемтар ететіндігі кімге де болса мәлім нәрсе. Қыл көпір үстінде қалт-құлт етіп тұрғандай көрінетін бүгінгі адамзат әлемінде кикілжің, теке-тірестік қақтығыстарға орын берілмеуі керек. Бұл өмірде мынадай бір ақиқат бары белгілі – танымал мұраттардың жеңілуі немесе жеңіске жетуі, жүзеге асуы немесе жүзеге аспай, жерде қалуы адамның ерік-жігеріне тығыз байланысты. Озық ойлы алдыңғы қатарлы азаматтардың адами парыздарының ең бастысы – әлемге, адамзатқа ненің басты құндылық екенін, ненің сақталуын қадағалау керектігін көрсетіп беру. Сондықтан да, XX ғасырдың белді-белді деген мәртебелі ұл-қыздары өткен ғасырда басталып, бүгіндері жалғасын тауып жатқан ең жауапты іс – бүкіл әлемде сүйіспеншілік, қайғыға ортақтасу, төзімділік, әділеттілік сынды адам ақыл-ойынан туындаған биік адамгершілік мұраттарды уағыздау ісіне ат салысуда. Солардың бірі жоғарыда атап өткеніміздей – тегі түрік, ғалам азаматы деп айтуға боларлықтай Фетхуллах Гюлен.

Қазіргі кездегі түрлі діни, философиялық, саяси жүйелердің тоғысып, ғаламдық көзқарас қалыптасқан жаһандық кеңістікте адам баласы үшін қорқыныш пен үрей және сенім мәселелері қиындай түсуде. Жасыратыны жоқ – дінді қолжаулық қылып, өздерінің билікке деген талпынысына бет бүркемелеп жүргендер де жетерлік. Бүгінгі күні еуроорталықтанған БАҚ-тың ислам әлемі туралы қалыптастырған жағымсыз қылықтарының (стереотиптерінің) шарпыны көптеп сезілуде. Жартылай әлемнің шекараларын қызыл қанға бояп қойған БАҚ туындатқан фобиялар рас па әлде олай емес пе? Мәселе сол сынаржақ қылықтардың көпшілік қауымды мендеп кетпеуінде болып тұр. Не жолы ислам әлемінен адамзаттың бірлескен тұрмыс-тіршілігіне ілтипат танытар ықылас табылмайды? Осы тұрғысынан алғанда да Фетхуллах Гюленнің *«Ғасыр туындатқан күдіктер»* (*«Сомнения, порожденные веком»*) деген екі томдық кітабының берері мол. Ол исламға сырттан жапсырылып отырған біраз жалалы көзқарастардың түп төркінін ашып берген.

Шапшаң өзгерісті заман сауатты жан алдында бір ғана сенім жүйесінде шектеліп қалмай, әлемде болып жатқан процестерге қорқынышсыз, үрейленбей саналы жауап беруді және өзінің дәстүрлі рухани құндылықтарын заман талабына сай қайта қарастыру талабын қояды. Міне осындай қиын жағдайда ғасырлар бойы өзектілігін жоймаған мәңгілік сұрақтарға түрік ойшылы, қоғам қайраткері, теологы Фетхуллах Гюленнің жоғарыда аталып өткен кітабынан жан-жақты, ақыл таразысынан өткізілген жауаптарды табуға болады. Мысалы, қазіргі замандағы исламды сөгушілер Ислам тек жаугершілікке, қатыгездікке шақырады деп, соған нақ дәлел ретінде «жихад» терминін, өткен ғасырлардағы және бүгінгі күндердегі исламдағы экстремистік қозғалыстарды алға тартады. Фетхуллах Гюлен бұл мәселені өткен дәуірдің тарихын мұқият зерделей келе, исламның ешқашан басып алған елдерде қатыгездік, жоюшылық әрекеттерді жүргізбегендігін дәлелдейді. Сол дәлелдердің бірі – Пайғамбардың сенімді енгізуі үшін, әділеттілікті қалыптастыруы үшін жүргізілген, яғни, 23 жыл бойы жүрген соғыста не бары 375 жуынгердің қаза болуы. Ислам әрқашан күнәсіз адамдарға, қарт адамдар

мен әйелдерге, балаларға жәбір көрсетпеуді басты принцип етіп ұстаған дін [1]. Ислам келген елдерде тәртіп орнап, халықтарының мәдениеті мен білімдері өрлеп, өркендеп отырған. Әлемдегі мұсылман өркениетіне деген сыңаржак көзқарастардың орынсыздығы ондағы жасалынып жатқан игі бейбіт істермен дәлелденеді.

Фетхуллах Гюлен ислам теологы болғанына қарамастан, ислам бойынша туындайтын сұрақтарға, әлемде болып жатқан тарихи процестерге түрлі діни жүйелердің, ғалым, ойшылдардың пікірлерін саралай келе, логикалық-философиялық талдау жасайды. Сол себептен Фетхуллах Гюленнің ұсынып отырған кітабы тек мұсылмандарға ғана емес, жалпы жаратқанға сенетін, дегенмен, ойында адамда болмай тұрмайтын кейбір күмәндары бар, әртүрлі сенімді ұстанатын жандарға имандарын нығайту үшін маңызды болмақ. Мысалы, адамзат баласының өз жүрегінде Құдайға жетуге болатын керемет тылсым қасиет бар деген концепция индуизмде де, христиан дінінде де, ислам діндерінде де және түрлі конфессиядан тыс діни-философиялық жүйелерде де кездеседі [2]. Демек, барлық адамзаттың түпкі мақсаты бір, ол – рухани тазару, ояну, кемелдену арқылы Ұлы жаратқанды тану. Ал, оған жету жолы ешқашан оңай болмаған. Сол жолда адамға алуан түрлі жеке бастың, қоғамдық, тұрмыстық кедергілері кездесіп тұрады. Осы кедергілерді, соның нәтижесінде туындайтын күмәндарды жою үшін Фетхуллах Гюлен түрлі философиялық (дедукциялық, индукциялық) ғылыми дәлелдерді, тарихи фактілерді келтіреді. Ол белгілі бір сұрақтарға жауап беруде оны жан-жақты қарастыруға тырысып, оның тарихи, әлеуметтік және психологиялық аспектілерін ескерген.

Сарабал ойшыл Фетхуллах Гюлен осы кітабында әсіресе атеистік идеологиядан әлі арыла қоймаған, сенімі қалыптасып, бекіп үлгермеген қоғам мүшелеріне көп көңіл бөледі. Материалистік бағыт үстем болып келген қоғамда әлі күнге дейін Жаратқанға байланысты күмәндар сейілмегені рас. Мысалы: Аллах барлық затты Жаратушы болса, сол Аллахтың өзін кім жаратты; Аллах неліктен ғаламды жаратуды қажет деп тапты және де ол неге оны ертерек, не кешірек жаратпады дегендей сан сұрақтар төңірегінде адамдар жиі айтысып-тартысып жатады [3]. Негізінен бұл сұрақтарды Құдайға, Жаратушы идеясына сенбейтін материалистер қояды. Сол себепті Фетхуллах Гюлен адамдарға сабырлық сақтап, аталғандардың жетегінде кете бермей, сабыр сақтап, ақылға келіп, терең ойлануға шақырады. Материалистік жүйе бойынша кез-келген нәрсенің себеп-салдары болады, жоқ нәрседен бардың пайда болуы, бар заттың жоққа айналуы мүмкін емес. Фетхуллах Гюлен бұл концепцияның терістігін қазіргі замандағы ғылыми жаңалықтарға сүйене отырып дәлелдейді. Мысалы, қазіргі физиканың кейбір жаңа салаларында затты жоққа айналдыратын антизат пен атомды жоятын антиатомдардың бар екендігі ашылды, бұның өзі осы шынайы дүниеден тыс ерекше тылсым дүниенің бар екендігін білдіреді. Біз материалды және көрінетін тіршілік иелеріміз. Мүмкін жын-перілер, антизат және антиатом сияқты, бөлек болмысты заттардан жаратылған шығар. Неге періштелердің жарықтан жаратылғанына сенбеске [4] – дейді Фетхуллах Гюлен.

Екінші сұраққа дәйекті жауап беру барысында Фетхуллах Гюлен жан-жақты дарынды шеберді мысалға келтіреді. Шынайы дарын иесі болып табылатын майталман шебер өз бойындағы бар шығармашылық күш-қуатты өзінің шабыты келгенде ортаға еш нәрсені қажет етпей-ақ, өзінің ішкі қажеттілігінің арқасында туындатады. Дәл сол тәрізді, Құдай да өз еркі мен құдіретін түрлі бейнедегі заттарға айналдырып, оның ұлы туындыларының шабыт, қуаныш түсінігін тудыруын қалайды. Оның пікірінше, дүниеге бастамалық сипат беру мүмкін емес, себебі бастамасыз мәңгілік жаратылмаған Аллахтың ажырамас атрибуты. Аллахты танып білуге болады ма, ол бар ма, жоқ па деген сұраққа адамзат баласы өзінің шектеулі мүмкіндіктерінің арқасында қалайша ғана сенімді түрде жауап бере алады. Аллах ол даосизмдегі, индуизмдегі, теософиялық жүйелердегі көзге көрінбейтін, естілмейтін, түйсікпен сезілмейтін, оймен жетуге болмайтын барлық заттардың түпкі мәні. Сол себептен адамзат баласы көріп біле алмайтын микрокосмосты және көзі жетпейтін макрокосмосты жаратып, гармонияда ұстап тұрған Аллахты қалай танып білмек.

Ояну, яғни тазару арқылы Құдайға жету барлық діни сенімдердің негізгі концепциясы десе болады. Оған жетудің түрлі жолдары, әдістері бар. Фетхуллах Гюлен исламнан бөтен басқа да бір діндердің құндылықтарына (сенім бостандығына) қарсы келмейтін әмбебап, философиялық жолдарды ұсынады. Солардың бірі – ойлау. Ойлау, біріншіден, белгілі бір алғашқы, негізгі білімге сүйену керек. Білімсіз ойлану бұл сауатсыз ойлану және ол нақты нәтижелерге алып келмейді. Мұндай тұманды ойлану қорқыныш пен үрейге апарып, уақыт өте

келе адамды зеріктіріп, біраз уақыттан соң адам онымен айналыспайтындай болады. Өмір болса қас қағым сәтте өтіп кетеді, сол себептен түрлі ойдың жетегінде кеткендер өмірін баянды, саналы түрде өткізу мүмкіндігінен айырылады. Ал, адам жүйелі түрде ойлануы үшін, біріншіден, оның өзінің ойлану пәні жөнінде жалпы түсінігі болуы керек. Ойлану адамның күн, ай, жұлдыздар қозғалысы, олардың адамдарға тигізер әсерін, адам ағзасын құрайтын элементтерде болып жатқан процестер туралы түсінігі болғанда ғана дұрыс болады.

Екіншіден, ойлану үшін заттардың түпкі мәні туралы білім қажет. Кез-келген нәрсенің түбіне ұмтылу оянуға, яғни кепілдікке алып келеді. Осындай жолмен ойлана алатын адам жүйелі түрде жаңа қорытындыларға келіп, соларға сүйене отырып, жаңа нәтижелер шығарып, терең ойшыл бола алады. Оның пікірінше, қоршаған ортаны анық көріп, түсіну үшін діннің парыздарын орындау қажет. Себебі тұрақтылыққа, тәртіпке, жүйелікке машықтанған адам ғана өз өміріне болсын, жалпы тіршіліктегі өмірге болсын байыппен қарауды үйренеді. Осы бір рух пен ақиқаттың иманмен біріккен, адамның жаратқанды жанында үнемі сезінетіндей дәрежеге жету күйін исламда «адаб» деп атайды. Сонымен қатар, «адаб» мораль мен діни сенімнің тоғысып бір қасиетке айналуын білдіреді [5]. Фетхуллах Гюлен кез келген дін «адаб» күйіне жетуге мүмкіндік бере алмайтындығын ескертеді.

Намаз – исламның басты парыздарының бірі, алайда, адамдар намазды бір нәрседен қорыққанынан, үрейленгенінен оқымай, міндет деп қарастырмай, рухани ләззат алудың, Жаратқанға жақындаудың жолы деп түсінуі керек. Себебі, сұлулық, үйлесімділік, қайырымдылық, тәртіп болған жерде алғыс, рақымшылдық және қызмет етуі болуы керек. Намаз, осылайша, біздің Жаратқанға деген алғысымызды білдіретін жол болып табылуы керек.

Хауа ананың Адам қабырғасынан жаратылуы туралы аят көпшілік қауымда көп түсінбестік тудыратындығы рас. Фетхуллах Гюлен бұл мәселені шешуде аятты дәл өзінің мағынасында түсінудің маңыздылығын алға тартады, өйткені атеистер не дінге қарсы адамдар оны бұрмалап жіберетіндігі де кездеспейді емес. Сондықтан да, Фетхуллах Гюлен араб тілінің тілдік ерекшеліктерін ескере отырып, өте нәзік дәйектер келтіру барысында сол аятты ашып түсіндіреді. Өткен ғасырларда да, қазіргі заманда да исламға тән емес жаман қасиеттерді тағу, оған жала жабу сияқты фактілер жиі кездесіп отырады. Солардың кейбіреулері Исламды таратушы алғашқы сахабалар, халифтердің исламды қылыштың жүзімен таратуы туралы; Пайғамбардың ислам діні қойған шектен шығып, көп әйел алғандығы туралы; исламның құл иеленушілік жүйені қолдап, дамытуы туралы; Аллахтың өз құлдарын бірдей қылып жаратпауы, бірін әлсіз, бірін батыл етіп жаратуы туралы мәселелер. Фетхуллах Гюлен осы күрделі сұрақтарға жауап беруде оқырмандарға тарихтан көптеген фактілер келтіреді, сол оқиғалар орын алған заман ерекшеліктерін, әлеуметтік-экономикалық себептерді ескере отырып, көптеген сұрақтарды ашып береді.

Құранның уақыт өте келе жасаруын, оның жаңа мәндерінің ашылуын қалай түсіндіруге болады деген сұраққа Фетхуллах Гюлен төмендегідей өте қызық теософиялық жауап береді. Қартайған адам миының тамырлары кеңейгендіктен оның есте сақтау қабілеті төмендейді, алайда, нәтижесінде ол дұрыстап ойлана бастайды, оның ой-тұжырымдары асығыссыз, саналы және дана, ал шешімдері сәтті бола бастайды. Бұны тек жеке адамдарға ғана қатысты емес, сонымен қатар, жалпы халықтарға байланысты, тіпті, уақытқа қатысты да айтуға болады екен. Бұл да бір уақытты сіңіретін тылсым тамырлар мен каналдар бар тәрізді бейне туындатады, осы уақытқа құндылық беретін адамдардың ниет-пиғылы мен ұмтылыс-әрекеттерінің арқасында ғаламның құпияларын ашатын ғылымдар пайда болды. Сонымен, ақырет күні жақындаған сайын біз дүниені анығырақ, толығырақ көреміз және бұрын түсінуге қиын болған Құран аяттарының мәндері адамзат санасына жақынырақ келеді.

«Өркениеттің дамуына сай дінге деген қажеттілік жойыла ма?» деген сұрақ көпшілік қауымға ортақ. Тарихи жадыға тиесілі адамзат тарихының өн бойына көз жүгіртер болсақ, онда діндарлықтың адамзат тарихының басынан аяғына дейін толық қамтып жатқандығын көреміз. Қаншама рет діннің ақыры келді деген сөз айтылса да ол қазірдің өзінде қарапайым күнделікті өмірдің болсын, сан-салалы күрделі саясаттың болсын негізгі қалыптастырушы факторларының бірі болып табылады. Діннің халықтар өміріндегі алатын орынының зор болатындығы соншалықты, діндер негізін түсінбей жатып, сол діндерді ұстанатын халықтардың мәдениеті мен тұрмыс-тіршілігі туралы толық көзқарас қалыптастыру мүмкін емес. Мәдениеттегі діннің рөлін әрбір мәдениеттің жүйе құрастырушы факторы деп анықтауға

болады. Дін – адамзат баласының ең терең рухани қажеттіліктерін қанағаттандыратын, жаратқанға жетудегі тылсым байланыс күш. Сол себептен қаншалықты жоғары дәрежедегі өркениетті қоғам болмасын адам үшін өзінің өмірінің жауапкершілігі туралы ойлану кезеңі туындайды. Фетхуллах Гюленнің ойы бойынша, ақыл мен логика ақыр аяғында саналы жанды құлшылыққа алып келеді. Адам өзін үнемі бақылап, билеп отыруға әлсіз болып келеді, сол себептен ол жалған жолдардан аман қалуы үшін, не жарты жолда қалып кетпеуі үшін Қасиетті жазбаға сүйенуі және өз өмірін осы кітаптың талаптарымен сәйкестендіруі керек.

Еліміздің кеңестік идеологиядан арылып, әлі өз рухани жолын таба алмай, түрлі секталардың жетегінде кетіп бара жатқан кезеңінде Фетхуллах Гюленнің ғылымға, ақылға, тікелей Құранға сүйенген еңбектері маңызды болмақ. Себебі, біздің ата-бабаларымыз исламды тек парыз, догматика деп қабылдамаған, қайта ислам қазақ халқының кеңістік Тәңірге махаббатын, алғысын білдіру көзқарасына сай келген. Фетхуллах Гюлен исламды кең аумақта көрсете білген. Барлық ұлы идеялар бір-бірінен тарамдалып, дамып отырған, сол тәріздес, Фетхуллах Гюлен де өз ойларын тек ислам дінінің шеңберінде ғана өрбітпей, түрлі діни сенім жүйелерін, ұлы ғалым-ойшылдардың концепцияларын, ғылымдағы соңғы жаңалықтарды көмекке ала отырып, салиқалы ой тұжырым жасайды. Оның кітабында Декарт, Ренан, Руссо сынды ұлы философтардың, Ленин, Карл Маркс, Энгельс сынды ұлы қоғам қайраткерлерінің ойлары, алуан теософиялық түсініктері жиі кездеседі. Осы ретте Фетхуллах Гюленнің «Ғасыр туындатқан күдіктер» атты кітабын танымдық жағынан да өте құнды деп атап өтуге болады.

Фетхуллах Гюлен шығармашылығы мен өмір жолының өзі де адамдар арасында бейбіт қарым-қатынастар орнатып, мәдениеттер мен діндердің сұхбатына ықпал ету үлгісі болып табылғандай. Оның осы талданып отырған кітабындағы айтпақ ойы да, діни сұрақтар төңірегінде өрбітіп отырған идеясы да шын мәнінде гуманистік адамсүйгіштікті уағыздайтын диалог идеясы. Олай дейтін себебіміз диалогтың түп мақсаты адамдар арасында үйлесімділікке қол жеткізу, түрлі мәдениеттер, ділдер, діндердің «ортақ» орнының барлығын көрсетіп беру.

Мәдениет өзінің көптүрлілігімен және мүмкіншілік молшылығымен құнды. Сөз жоқ: біздің баршамыз әртүрліміз. Түр өзгешелігі диалогтың алғышарты екендігі де рас. Мәдени-әлеуметтік көптүрлілік жағдайында гуманизм, яғни адамның жеке тұлғасының шартсыз құндылық екендігін мойындау әлемдегі бірлесе тіршілік етудің жалғыз ғана дұрыс жолы болып табылады. Сондықтан болар әлеми діндердің барлығы дерлік жоғарыда атап өткен құндылықтардың өмірде терең тамыр алуы үшін қолдан келгенін аямайды.

Әдебиет

- 1 Фетхуллах Гюлен. Сомнения, порожденные веком.- М., 2006.- 48 с.
- 2 Гуревич В.Н. Философская антропология. - М., 1997.- 116 с.
- 3 ИONOBA A.И., Султангалиева А.К., Юсупов П.С. Современный ислам, человек и общество. -М., 2001.- 284 с.
- 4 Лосева И.Н. Миф и религия в отношении к рациональному познанию //Вопросы философии. – М., 1992.- №7. - С. 88.
- 5 Арынғазиева Б.Б. Суфизмнің калыптасу тарихындағы тұрақтардың орны //Философский альманах.- А., 2007. -№3. – С.48-53.

Резюме

В данной статье рассматриваются актуальные проблемы таких философских категорий, как страх, сомнение, вера, поднимаемых в трудах Ф. Гюлен.

Summary

The article arises the problem of fear as an existential modus of man's life. The author opens up this category in the Fetxylax Gulena "Somnenia parogenia becom".